

KONTROLLUTVALGET FOR KOMMUNIKASJONSKONTROLL

2018

ÅRSRAPPORT

INNHold

TEKST

Kontrollutvalget for
kommunikasjonskontroll

LAYOUT

NXT/A2N reklame & digitalbyrå

FORSIDEFOTO

Philipp Katzenberger,
Unsplash

FOTO

Bård Gudim
Politiforum
Getty Images
Unsplash

Leders beretning	3
Oppgaver & sammensetning	5
Aktiviteter 2018	7
Kontrollsystemet	8
Klage og underretning	9
Utvalgets arbeidsmetode	10
Statistikk 2018	11
Særlig om unnlatt underretning	14
Særlige tema	15
Dataavlesing	17
Økonomiske & administrative forhold	18

KONTROLLUTVALGET FOR KOMMUNIKASJONSKONTROLL
Årsrapport 2018

LEDERS BERETNING

Ingvild Mestad tiltrådte som leder av
Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
(KK-utvalget) i september 2018.

Den løpende kontrollvirksomheten har pågått i hele 2018, med stedlige kontroller i politidistriktene og gjennomgang av politidistriktenes, Kripas' og Økokrims kvartalsvise innrapporterte saker om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning. Erfaringen fra den løpende kontrollen har også hatt stor verdi i arbeidet med å videreutvikle KK-utvalgets arbeidsform og kontrollmetodikk.

2018 var det andre året hvor dataavlesning har vært tillatt i Norge. KK-utvalget har i 2018 prioritert kontrollen med dette tvangsmiddelet – en prioritering som har fortsatt inn i 2019. Årsaken er for det første at metoden er ny. Intensiv kontroll vil gjerne ha bedre effekt når den kan bidra til å legge rammene for praktiseringen av metoden fra et tidlig tidspunkt. For det andre gis politiet, fra lovgivers side, et relativt vidt handlingsrom for innholdet i dataavlesningen. Innenfor gitte rammer kan det benyttes et vidt spekter av ulike metoder og tekniske løsninger for å gjennomføre avlesningen. KK-utvalget, sammen med domstolene og politiets egen praksis, vil derfor kunne ha en større rolle i å klarlegge rammene for dataavlesning enn for andre og mer etablerte tvangsmidler. For det tredje kan dataavlesning i en del tilfeller være svært inngripende for den mistenkte og eventuelle tredjepersoner som blir berørt. Informasjonen som fanges inn er ikke alltid tenkt å skulle kommuniseres med andre mennesker, noe som kan reise særlige spørsmål om beskyttelse av integriteten til dem som får sin databruk avlest. Intensiv kontroll med dataavlesning var også av den grunn en viktig premiss da lovgiver i 2016 valgte å åpne for bruk av metoden og samtidig styrke kontrollapparatet.

Dataavlesning har til nå blitt brukt i et begrenset antall saker. KK-utvalget har derfor hatt anledning til å vurdere disse inngående, inkludert tekniske forhold ved gjennomføringsmåten. Sivilingeniør Frank Stien, som ble oppnevnt som utvalgsmedlem i juni 2018, har spilt en viktig rolle i denne delen av kontrollen. KK-utvalget har til nå ikke funnet grunnlag for kritikk av politiets bruk av dataavlesning. KK-utvalget har imidlertid gjennom den løpende virksomheten, og i brev til Riksadvokatembetet, pekt på en forbedringspunkt for den framtidige bruken av dataavlesning.

KK-utvalget er opptatt av at beslutningstakerne i politidistriktene og domstolene må settes bedre i stand til å vurdere risikoen, og det faktiske inngrepet, som den aktuelle dataavlesningen vil medføre. Risikoen og inngrepets karakter er sentrale momenter i den forholdsmessighetsvurderingen som beslutningstakerne skal foreta. KK-utvalget er opptatt av at beslutningstakerne skal få den informasjonen som er nødvendig for å ta stilling til dette. Sammen med behovet for en mer spesifikk rapportering av dataavlesningssakene, var dette foranledningen til et brev som KK-utvalget sendte til Riksadvokatembetet våren 2019.

KK-utvalget følger også opp spørsmål rundt sletting av materiale fra kommunikasjonskontroll og romavlytting, som var gjenstand for en særskilt innberetning til Justis- og beredskapsdepartementet i 2018.

KK-utvalget vurderer det som positivt at Riksadvokatembetet i september 2018, i brev til politidistriktene, understreket viktigheten av at sletteregelene følges,

og ga noen nærmere retningslinjer for praktiseringen av disse.

Det nye sentrale systemet for kommunikasjonskontroll i politiet gjør at rutinene for sletting må videreutvikles. Samtidig gjør det sentraliserte systemet at det er lettere å føre kontroll med sletting nå enn hva som var tilfellet da politidistriktene hadde sine frittstående systemer. I tillegg til å kontrollere slettepraksisen i det nye systemet, vil KK-utvalget fremdeles måtte følge med på at politiet etterlever sletteregele for opplysninger innhentet tidligere.

Politiet har behov for å trene og øve - også på metoder som kommunikasjonskontroll. I 2018 vurderte KK-utvalget om lagring av informasjon fra politiets bruk av IMSI-catcher til trening og øvelse var i tråd med gjeldende rett. Bruken medførte at informasjon om utenforstående tredjepersoner ble lagret, uten at det var lovhjemmel for dette. Saken ble avsluttet fra KK-utvalgets side ved en særskilt innberetning til Justis- og beredskapsdepartementet i februar 2019.

Ingvild Mestad

Leder, Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll

KONTROLLUTVALGET FOR KOMMUNIKASJONSKONTROLL

Årsrapport 2018

OPPGAVER & SAMMENSETNING

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll er
et uavhengig organ oppnevnt av
Kongen i statsråd.

Ingvild Mestad
Leder av utvalget

Trine Buttingsrud Mathiesen
Medlem av utvalget

Asbjørn Strandbakken
Medlem av utvalget

Frank Stien
Medlem av utvalget

Marianne Klausen
Varamedlem av utvalget

Brynjulf Moe
Varamedlem av utvalget

KK-utvalget er oppnevnt i medhold av straffeprosessloven § 216h og kommunikasjonskontrollforskriften kapittel 2.¹ KK-utvalget kontrollerer at politiet- og påtalemyndighetens bruk av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning skjer innenfor rammen av lov og instruks. KK-utvalget skal også se til at bruken av disse metodene begrenses mest mulig, og at bruk av metodene ikke skjer i etterforskning av andre saker enn for de straffbare forhold hvor det er gitt anledning til å bruke slike metoder.

KK-utvalget skal videre kontrollere at informasjonen som hentes inn ved disse metodene bare blir brukt på lovlig måte,

og at lovens regler om taushetsplikt, oppbevaring og tilintetgjøring (sletting) blir fulgt.

Formålet med kontrollen er særlig å beskytte den enkeltes rettssikkerhet.

KK-utvalget fører ikke kontroll med saker som er omfattet av EOS-kontrollloven.² Disse sakene kontrolleres av EOS-utvalget.

KK-utvalget er oppnevnt til 27. april 2021, og består av:

- lagdommer Ingvild Mestad
- advokat Trine Buttingsrud Mathiesen
- professor Asbjørn Strandbakken
- sivilingeniør Frank Stien

- advokat Marianne Klausen (varamedlem)
- tingrettsdommer Brynjulf Moe (varamedlem)

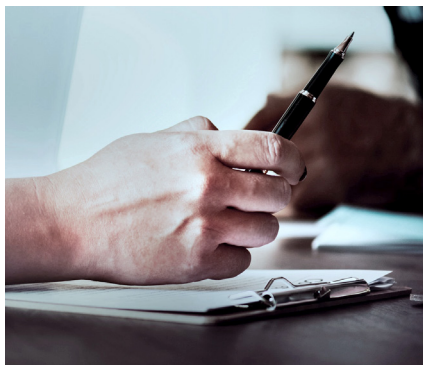
Trine Buttingsrud Mathiesen, Asbjørn Strandbakken, Marianne Klausen og Brynjulf Moe ble oppnevnt 28. april 2017. Frank Stien ble oppnevnt som nytt utvalgsmedlem 15. juni 2018. Utvalgsleder Ingvild Mestad ble oppnevnt 21. september 2018.

Som et ledd i kompetansebyggingen og ut fra kapasitetsbehov har varamedlemmene, etter utvalgsleders beslutning, møtt fast på utvalgsmøtene og deltatt på stedlige kontroller i 2018.

¹ Forskrift 9. september 2016 nr. 1047 om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning

² Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåknings- og sikkerhetstjeneste

AKTIVITETER 2018

Det ble avholdt 10 utvalgsmøter i 2018.

Ett av utvalgsmøtene var en fagdag, hvor blant annet representanter fra EOS-utvalget og dets sekretariat deltok. Foruten gjennomgang og oppfølging av politidistriktenes rapportering, har KK-utvalget i møtene behandlet saker om planlegging av kontroller, utarbeiding av kontrollrapporter, arbeid med å videreutvikle kontrollstrategi, klagesaksbehandling og kompetanseutvikling.

KK-utvalget gjennomførte i 2018 to stedlige kontroller, henholdsvis med politidistriktene Vest og Sør-Øst. Vest politidistrikt mottok et antall anbefalinger etter kontrollen, som ikke foranlediget pålegg eller anmerkninger. Endelig kontrollrapport for Sør-Øst politidistrikt er under utarbeidelse.

KK-utvalget innhentet og gjennomgikk i 2018 dokumenter fra Nordland politidistrikt, foranlediget av offentlig debatt om kommunikasjonskontroll rettet mot elever på en videregående skole i distriktet.

KK-utvalget hadde ikke merknader til politiets håndtering av saken.

Etter endring av kommunikasjonskontrollforskriften 28. september 2018 er sekretariatsfunksjonen for KK-utvalget nå permanent lagt til Statens sivilrettsforvaltning. Det er særlig utpekte ansatte ved Statens sivilrettsforvaltning som utfører denne funksjonen, og disse rapporterer til utvalgsleder i faglige spørsmål. Foruten sekretariatsleder består sekretariatet av en juridisk seniorrådgiver og tilgang til nødvendige IKT, kontor- og støttefunksjoner.

Utvalgsleder og sekretariatet har også avholdt møter med representanter for Riksadvokatembetet, Norges institusjon for menneskerettigheter og Justis- og beredskapsdepartementet. Sekretariatet har også møtt representanter fra Datatilsynet for å høre deres erfaringer med tilsyn etter politiregisterloven,

samt med EOS-utvalgets sekretariat for erfaringsutveksling om sekretariatsarbeid. Sekretariatet har også hatt møte hos Nasjonal kommunikasjonsmyndighet. Sekretariatsleder deltok i mai 2018 på et akademisk seminar ved Queen Mary University om den rettslige reguleringen av blant annet kommunikasjonskontroll på EU- og mellomstatlig nivå.

KK-utvalget avga i 2018 to høringsuttalelser om henholdsvis forslag om endring av reglene om sletting av overskuddsinformasjon fra kommunikasjonskontroll m.v. og forslag til endringer i kommunikasjonskontrollforskriften om sekretariatsfunksjonen for utvalget.

Det er viktig for KK-utvalget å være tilgjengelig for klagere og andre med interesse for området. En ny nettside ble derfor utviklet i 2018. Denne er tilgjengelig på www.kk-utvalget.no.

KONTROLL- SYSTEMET

KK-utvalgets arbeid inngår i et større kontrollsystem som skal sikre at kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning gjennomføres slik lovgiver har forutsatt.

Kontrollsystemet består av interne krav og tiltak i politi- og påtalemyndighet, samt ekstern kontroll på ulike steg i prosessen.

Ved at det som hovedregel er politimester eller visepolitimester som begjærer tvangsmidlene og tar beslutninger om bruk av hastekompetanse, sikres beslutningen en forankring på høyt nivå i politi- og påtalemyndighet. Det gjelder krav til internkontroll mv. etter politiregisterloven for personopplysninger innhentet ved hjelp av disse tvangsmidlene. Kommunikasjons-

kontroll, romavlytting og dataavlesning skal også innrapporteres straks til Riksadvokatembetet som øverste påtalemyndighet.

Tillatelse til bruk av tvangsmidlene gis av domstolen, som vurderer om vilkårene er oppfylt i hver enkelt sak. Hvor påtalemyndigheten har brukt sin hastekompetanse, skal retten vurdere om beslutningen skal godkjennes i etterkant. I sakene skal det oppnevnes offentlig advokat etter straffeprosessloven § 100a. Advokaten skal ivareta den mistenktes og allmennhetens interesser i saken. Den mistenkte blir ikke

orientert om at advokat er oppnevnt.

KK-utvalget fører etterfølgende kontroll med at bruken av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning skjer innenfor rammen av lov og instruks, herunder at taushetsplikten overholdes og at materialet fra slik tvangsmiddelbruk behandles riktig i etterkant. KK-utvalget skal også se til at bruken av disse metodene begrenses mest mulig, og at bruk av metodene ikke skjer i etterforskning av andre saker enn for de straffbare forhold hvor det er gitt anledning til å bruke slike metoder.

KLAGE OG UNDERRETNING

KK-utvalget behandler klagesaker og begjæringer om underretning om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning.

Enkelpersoner eller organisasjoner kan be om at KK-utvalget kontrollerer om opplysninger om vedkommende er behandlet i samsvar med straffeprosessloven, politiregisterloven og kommunikasjonskontrollforskriften. Dette gjelder opplysninger som stammer fra kommunikasjonskontroll, romavlytting eller dataavlesning. Slike forespørsler kommer i form av klager til utvalget.

KK-utvalget mottok to klager i 2018. En sak ble avsluttet i 2018 med kritikk mot politidistriktet for manglende sletting av overskuddsinformasjon. Den andre saken ble avsluttet i 2019. KK-utvalget ga også her kritikk til politidistriktet for manglende sletting.

Som hovedregel skal den mistenkte og den som har brukt kommunikasjonsanlegget, lokalet eller datasystemet som har vært gjenstand for politiets skjulte etterforskning, få varsel (underretning) fra politiet om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning når den er avsluttet.

Domstolene kan likevel godkjenne at slik underretning utsettes og i enkelte tilfeller unnlates. Enhver kan også be KK-utvalget om underretning. KK-utvalgets underretning vil være basert på en forespørsel til Riksadvokaten, som sjekker i sin database om det registrert at det er gjennomført kommunikasjonskontroll, romavlytting eller dataavlesning mot vedkommende.

Dersom dette er registrert, vil KK-utvalget foreta ytterligere undersøkelser og i utgangspunktet informere vedkommende. Påtalemyndigheten kan likevel sende begjæring til domstolen om kjennelse om utsatt eller unnlatt underretning. KK-utvalget kan derfor ikke avkrefte overfor noen at de har vært underlagt kommunikasjonskontroll. KK-utvalgets tilbakemelding vil derfor enten bestå i et svar som bekrefter bruk av kommunikasjonskontroll eller at man har undersøkt og ikke funnet kritikkverdige forhold.

KK-utvalget mottok 12 begjæringer om underretning i 2018.

UTVALGETS ARBEIDSMETODE

KK-utvalgets arbeid består av gjennomgang av enkeltsaker og risikobasert kontroll med politi- og påtalemyndighetens metodebruk.

KK-utvalget gjennomgår samtlige saker om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning som er innberettet til Riksadvokatembetet. KK-utvalget kan etter kommunikasjonskontrollforskriften av eget tiltak ta opp ethvert forhold i tilknytning til politi- og påtalemyndighetens bruk av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning som det finner grunn til å behandle. KK-utvalget legger til grunn en risikobasert kontrollmetodikk i sitt arbeid, både når det gjelder hva man velger å kontrollere samt intensiteten og grundigheten i den enkelte kontroll. En effektiv risikobasert kontrollmetodikk krever at KK-utvalget og sekretariatet har tilstrekkelig kompetanse og innsikt i den faktiske gjennomføringen av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning i politidistriktene.

I denne sammenheng står gjennomgang av politidistriktenes egne internkontrollrutiner på området sentralt, noe som ytterligere er styrket gjennom henvisningene i kommunikasjonskontrollforskriften til politiregisterlovens regler om informasjonssikkerhet og internkontroll. KK-utvalget er gitt påleggskompetanse etter politiregisterloven for nevnte bestemmelser

innenfor kontrollområdet. For andre forhold etter politiregisterloven kan KK-utvalget gi anmerkning.

Hvor det er konstatert brudd på regelverket som KK-utvalget kontrollerer, vil KK-utvalget gi kritikk. KK-utvalget vil gi kritikk uavhengig av om bruddet kan karakteriseres som forsettlig, uaktsomt eller har oppstått som følge av systemfeil. Årsaken kan imidlertid ha betydning for hvordan kritikken formuleres og hvor kritikken adresseres.

Kontrolloppdraget er kompetansekrevene, både når det gjelder juridiske og tekniske spørsmål. KK-utvalget og sekretariatet bruker derfor mye tid på kompetanseutvikling, både i form av innleide foredragsholdere, kontakt med akademiske miljø og deltagelse i aktuelle fora. I 2018 fikk KK-utvalget tilført teknisk kompetanse ved at sivilingeniør Frank Stien i Statsråd 15. juni ble oppnevnt som utvalgsmedlem. Statens sivilrettsforvaltning som ledd i sin sekretatsfunksjon har også inngått en avtale med rådgivingselskapet BDO, som gir tilgang til konsulenter med kompetanse på blant annet IKT-sikkerhet.

KK-utvalget vurderer jevnlig om metodikken for, og innretningen av, kontrollen er egnet og hensiktsmessig for å ivareta oppdraget.

KONTROLLUTVALGET FOR KOMMUNIKASJONSKONTROLL

Årsrapport 2018

STATISTIKK 2018

Riksadvokatens årsberetning viser at det i 2018 ble benyttet skjulte tvangsmidler i form av kommunikasjonskontroll (130 saker), romavlytting (12 saker) og dataavlesning (7 saker).

KOMMUNIKASJONSKONTROLL (strpl. § 216a og § 216b)

År	Antall saker	Personer underlagt kommunikasjonskontroll	Antall kommunikasjonsanlegg
2018	130	276	586
2017	160	253	771
2016	135	316	793

I to av sakene ble kommunikasjonskontroll iverksatt med hjemmel i nødrett, jfr. strl. § 17.

Det er rapportert at tingretten helt eller delvis avsto påtalemyndighetens begjæring om kommunikasjonskontroll i fire saker. I en av sakene ble tillatelse gitt av lagmannsretten etter anke.

Såkalt hurtigkobling, som er kontroll etter ordre fra påtalemyndigheten, ble gjennomført overfor 223 kommunikasjonsanlegg. Tingretten avviste påtalemyndighetens begjæring om etterfølgende godkjenning i én sak. Det har i tillegg blitt innrapportert et lite antall saker hvor innhenting av trafikkdata ikke var omfattet av den opprinnelige kjennelsen, og hvor tingrett og lagmannsrett ikke ga etterfølgende godkjenning på bakgrunn av vesentlig overskredet tidsfrist for å fremsette slik begjæring.

Oppnevnt advokat, jf strpl. § 100a, har i tre saker anket tingrettens tillatelse til kommunikasjonskontroll. Ingen av ankene førte frem.

Totalt antall kommunikasjonskontrollsaker i 2017	Antall saker påanket av oppnevnt advokat	Antall saker hvor anken førte frem
130	3	0

TYPE KRIMINALITET

Kommunikasjonskontroll ble brukt i etterforskningen av blant narkotikakriminalitet, drap, drapsforsøk, drapsforbund, grov kroppsskade med dødsfølge/ grov kroppsskade, grov mishandling i nære relasjoner, brannstiftelser, grove ran, voldtekter, seksuell omgang med barn under 14/16 år, fremstilling av seksuelle overgrep mot barn mv, og menneskehandel.

RESULTATOPPNÅELSE

46%

Politimestrene har innrapportert at bruk av kommunikasjonskontroll i ca. 46% av sakene i 2018 har gitt resultater i form av pågripelser, beslag og /eller informasjon av bevis- og/eller etterforskningsmessig verdi. Dette er på nivå med tidligere års rapportering.

ROMAVLYTTING (jfr. strpl. § 216m)

År	Antall saker	Antall mistenkte personer underlagt romavlytting
2018	12	19
2017	14	24
2016	10	n/a

Politiet har rapportert om nytteverdi av romavlyttingen, eventuelt sammen med annen etterforskning, i ca. halvparten av sakene.

DATAAVLESNING (jfr. strpl. § 216o)

År	Antall saker
2018	7
2017	1

I 2018 ble det innrapportert syv saker hvor dataavlesning er blitt tatt i bruk eller har vært forsøkt tatt i bruk.

Det er rapportert om nytteverdi av dataavlesningen, men antallet saker er per nå for lavt til å kunne konkludere.

Samtlige tall i denne oversikten er hentet fra Riksadvokatens årsrapport for 2018. KK-utvalget har som ambisjon å videreutvikle statistikken og rapporteringen.

³ Lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten.

⁴ I de fleste tilfeller inngår også innhenting av trafikkdata i avlyttingen.

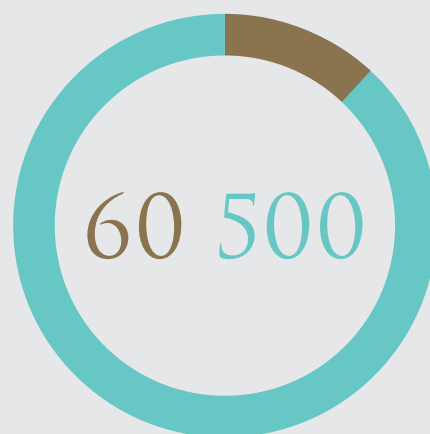

Fasttelefon eller
datakommunikasjonsanlegg

Mobiltelefon

KOMMUNIKASJONSANLEGG

Av de 586 kommunikasjonsanleggene som var underlagt kommunikasjonskontroll i 2018 var 26 fasttelefoner/datakommunikasjonsanlegg og 560 mobiltelefoner.

Innhenting av trafikkdata,
lokaliseringsdata m.v.

Avlytting

ANVENDT TVANGSMIDDEL

Av de 560 mobiltelefonene som var underlagt kommunikasjonskontroll i 2018 ble det for 500 foretatt avlytting og for 60 innhentet trafikkdata, lokaliseringsdata m.v.

I 29 saker ble det gitt tillatelse til bruk av GSM-identifiseringsutstyr (IMSI-catcher) for identifisering eller lokalisering av kommunikasjonsanlegg jf. strpl. § 216b annet ledd bokstav c.

SÆRLIG OM UNNLATT UNDERRETNING

Justis- og beredskapsdepartementet ba i brev av 30. august 2017 om at KK-utvalget fører statistikk over antall saker med unnlatt underretning, hvilke straffebud personen har vært mistenkt for brudd på, hvilke typer skjulte tvangsmidler som er tatt i bruk og begrunnelsen for den unnlatte underretningen. Dette er som følge av anmodningsvedtak fra Stortinget av 8. juni 2016.

Unnlatt underretning innebærer at den mistenkte i utgangspunktet aldri blir varslet om at vedkommende har vært underlagt skjulte tvangsmidler. Hvor vedkommende selv ber om underretning skal det likevel

tas en ny vurdering av om underretning skal gis. Dette er nærmere omtalt i punkt 5 over.

KK-utvalget har fått innrapportert 5 saker hvor det er gitt kjennelse om unnlatt underretning i 2018. I samtlige saker er tvangsmiddelet som er brukt kommunikasjonskontroll. Dette gjelder for 9 personer. Disse sakene omhandler i hovedsak narkotikakriminalitet.

Unnlatt underretning er begrunnet i vesentlig skade for fremtidig oppklaring av saken (3 saker). I en sak er det anført både hensynet til fremtidig oppklaring av saken

og vesentlig skade for etterforskningen av annen sak. I en sak er det vist til «omstendighetene for øvrig» som grunnlag for unnlatt underretning.

KK-utvalget påpeker at innrapporteringen som statistikken ovenfor bygger på er begrenset til unnlatt underretning av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning innenfor utvalgets kontrollområde. Eventuell øvrig tvangsmiddelbruk med unnlatt underretning ligger utenfor KK-utvalgets kontrollområde og omfattes ikke av den rapporteringsordningen som er etablert. ■

UTVALGTE TEMA I 2018

9.1. Teknologisk utvikling og kommunikasjonskontroll

I årsrapporten for 2017 ble det vist til at den raske teknologiske utviklingen på området gjør at den faktiske gjennomføringen av kommunikasjonskontroll er i endring, på tross av at grunnprinsippene i lovgivningen har vært uendret i lang tid. Denne utviklingen har fortsatt i 2018, og antas å vedvare.

Innføringen av 5G i mobilnettene og tingenes internett gir politiet muligheter til å utvikle kommunikasjonskontrollen, samtidig som denne teknologien kan gi utfordringer fordi informasjonen som hentes inn vil være av en annen art enn før og formatert annerledes.

Når flere og flere enheter kobles til internett medfører dette en tilsvarende økning i mengden informasjon om den geografiske posisjonen til kommunikasjonsanlegget (lokasjonsdata). Når biler, klokker og klesplagg etter hvert får tilkobling via mobilnettet gjør dette at den enkelte borger blir mer sporbar.

Det kan stilles spørsmål ved om gjeldende

regler i straffeprosessloven § 216b som blant annet gir politiet tilgang til lokasjonsdata, er tilpasset denne utviklingen.

9.2. Bruk av teknisk utstyr til test og øvelser

KK-utvalget fulgte i 2018 opp bruk av teknisk utstyr for å identifisere eller lokalisere med kommunikasjonsanlegg til test- og øvelsesformål i et politidistrikt. Saken ble avsluttet i 2019 med kritikk av politidistriktet fordi de hadde lagret opplysninger om utenforstående tredjepersoner fra test og øvelse uten lovhjemmel.

9.3. Basestasjonssøk

Et politidistrikt innhentet i 2018 trafikkdata fra basestasjonssøk med hjemmel i straffeprosessloven § 216b bokstav d. Et basestasjonssøk betyr her at det innhentes trafikkdata fra all kommunikasjon som har funnet sted i et nærmere bestemt område og tidsrom. KK-utvalget mener at det knytter seg tvil til om nevnte bestemmelse hjemler basestasjonssøk, og har bedt politidistriktet om en uttalelse om dette.

9.4. Sletting

Straffeprosessloven § 216g pålegger påtalemyndigheten å sørge for at opptak eller notater som er gjort under kommunikasjonskontrollen, snarest mulig blir tilintetgjort i den utstrekning de a) er uten betydning for forebyggelsen eller etterforskningen av straffbare forhold, eller

b) gjelder uttalelser som retten etter reglene i §§ 117 til 120 og 122 ikke vil kunne kreve vedkommendes vitneforklaring om, med mindre vedkommende mistenkes for en straffbar handling som kunne ha gitt selvstendig grunnlag for kontrollen.

Det er gitt mer detaljerte bestemmelser om sletting i kommunikasjonskontrollforskriften § 9. Regelverket om sletting ble vedtatt endret i 2013, men endringene er ikke trådt i kraft. Ytterligere forslag om endring fra Justis- og beredskapsdepartementet var på høring høsten 2017. KK-utvalget har uttalt seg i høringsrunden. Uttalelsen er tilgjengelig på departementets høringssider.

KK-utvalget har i sine årsrapporter gjentatte ganger påpekt problemstillinger rundt

sletting. I 2018 ga KK-utvalget en særskilt innberetning til Justis- og beredskapsdepartementet og Riksadvokaten, hvor det ble gjort oppmerksom på det utvalget anså som systematiske brudd på slettereglene. KK-utvalget uttalte der at KK-utvalget vil fortsette å kritisere politidistriktene dersom bruddene på slettereglene fortsetter, samt påpeke forholdet til Riksadvokatembetet og Justis- og beredskapsdepartementet.

I 2018 har KK-utvalget behandlet flere saker om sletting, herunder informasjon fra nærstående samtaler. Det ble gitt kritikk for manglende sletting i én klagesak.

9.5. Behandling av materiale hos forsvarere

Forsvarere i straffesaker får utlevert materiale fra kommunikasjonskontroll og romavlytting i saken, senest på tiltaletidspunktet. Materialet kan inneholde informasjon også om tredjepersoners kommunikasjon. Hvis andre blir kjent med innholdet av materialet, kan det være til dels svært inngripende i vedkommendes personvern.

Rutinen er at dette materialet skal leveres tilbake til politiet etter at forsvarer har gjennomgått det.

KK-utvalget får gjennom kontrollvirksomheten meddelt bekymringer fra politiet om behandlingen av dette materialet, herunder at dette ved en del anledninger ikke leveres tilbake til politiet. Problemstillingen har vært omtalt i tidligere årsrapporter fra KK-utvalget, hvor det også har vært påpekt at enkelte forsvarere ikke fullt ut har behandlet materialet på forutsatt måte.

Det kan være behov for å regulere forsvarers behandling av materialet i noe større detalj enn i dag. KK-utvalget mener også det er rom for forbedringer i politiets egne rutiner, blant annet ved at det mer systematisk purres etter materiale som ikke er levert tilbake etter rettskraftig dom i saken.

9.6. Internkontroll og dokumenterte rutiner

Ved behandling av personopplysninger er det et krav om å etablere og holde vedlike planlagte og systematiske tiltak for å sikre behandlingen av opplysningene (internkontroll). Tiltakene skal dokumenteres, jf. politiregisterloven § 16. I forarbeidene til politiregisterloven vises det til at «[i]nternkontroll er ledelsens viktigste redskap for å bidra til at virksomheten som helhet opptre i samsvar med regelverket».⁵

På tross av at politidistriktene nå er blitt slått sammen til større enheter, er fagmiljøene med særlig kompetanse på kommunikasjonskontroll fortsatt små og sårbare i enkelte politidistrikter. Det er også nødvendig med høy kompetanse for å gjennomføre de mer teknisk kompliserte formene for kommunikasjonskontroll og dataavlesning.

KK-utvalget prioriterte kontroll med internkontroll for behandling av opplysninger fra kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning hos politi- og påtalemyndighet i 2018. Det er utvalgets oppfatning at kontrollene har medvirket til bedre internkontroll i de aktuelle politidistriktene. KK-utvalget vil fortsatt kontrollere dette ved fremtidige stedlige kontroller og brevkontroller.

9.7. Regelverket om varsling

I årsrapporten for 2017 pekte KK-utvalget på uklarheter i reglene om varsling (underretning) om gjennomført kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning. Et av forholdene som ble påpekt var at reglene om underrettelse etter straffeprosessloven § 216j og kommunikasjonskontrollforskriften kapittel 3 ikke har den samme avgrensning mot EOS-kontrollloven som for utvalgets øvrige arbeid. Etter kommunikasjonskontrollforskriften § 22 skal anmodninger om underretning sendes KK-utvalget. Utvalget har hverken

innsyn i, eller tilgang til, et register over kommunikasjonskontroll som er gjennomført av Politiets sikkerhetstjeneste. Forskriften kan dermed gi klager en forventning om underretning som utvalget ikke kan etterkomme.

KK-utvalget har i 2018, en konkret underretningssak, fått forespørsel om vedkommende hadde vært underlagt kommunikasjonskontroll fra Politiets sikkerhetstjeneste. KK-utvalget besvarte ikke denne delen av forespørselen under henvisning til at det registeret Riksadvokaten fører over alle som har vært undergitt kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning ikke omfatter PSTs bruk av slike tvangsmidler og at dette heller ikke er omfattet KK-utvalgets kontroll.

9.8. Sammenhengen mellom påtalemyndighetens begjæring og rettens slutning

I årsrapporten for 2017 påpekte KK-utvalget at det i noen saker hadde blitt begjært kjennelse om avlytting og en rekke ulike former for annen kontroll med kommunikasjonsanlegg, jf. straffeprosessloven § 216b, mens kjennelsene fra domstolen utelukkende lød på «avlytting» eller lignende.

KK-utvalget er tilfreds med at Riksadvokaten har forsterket sin oppfølging med at det ikke innhentes mer informasjon enn hva kjennelsen gir adgang til. Oppfølgingen har medført at politiet ved flere anledninger har sendt tilbake kjennelser med anmodning om retting. Det synes som om utformingen av påtalemyndighetens påstand har blitt mer presis i løpet av 2018 som følge av dette arbeidet.

KK-utvalget vil fortsette å kontrollere at det ikke innhentes informasjon som går lengre enn hva kjennelsens slutning tillater.

DATA- AVLESNING

Dataavlesning som tvangsmiddel i norsk rett ble innført ved lov 17. juni 2016 nr. 54, i straffeprosessloven kapittel 16d. Dataavlesning er definert som «avlesning av ikke offentlig tilgjengelige opplysninger i et datasystem», og omfatter «bestemte datasystem eller brukerkontoer».

Avlesningen kan omfatte «kommunikasjon, elektronisk lagrede data og andre opplysninger om bruk av datasystemet eller brukerkontoen». Avlesningen kan foretas «ved hjelp av tekniske innretninger, dataprogram eller på annen måte».

Dataavlesning som beskrevet ovenfor er en samlebetegnelse på en rekke ulike metoder for å hente ut informasjon som ellers ikke hadde vært tilgjengelig. Det kan gjøres innbrudd, både fysisk og digitalt, for å gjennomføre avlesningen. Straffeprosessloven § 216p setter noen rammer for gjennomføringen, men utviklingen på området styres også av teknologiutviklingen – hva som er mulig

å få til teknologisk og operativt med de ressurser som er tilgjengelig.

Dataavlesning innebærer et nytt og potensielt svært inngripende tvangsmiddel. Som det fremgår av kapittel 8 er bruken av dataavlesning i norsk politi fortsatt moderat.

KK-utvalget har kontrollert deler av politiets bruk av dataavlesning, både gjennom kontroll av enkeltsaker, rutiner og i noen grad verktøy. Kontrollen viser at det er høy kompetanse på området i enkelte deler av politiet, og at dataavlesningen der er satt i et godt fungerende system.

Hvor inngripende tvangsmiddelet er, og

om den foreslåtte fremgangsmåten vil være innenfor rammene i straffeprosessloven § 216p, beror i stor grad på den tekniske gjennomføringsmåten som velges. Det er derfor vesentlig at politiet i tilstrekkelig grad informerer interne beslutningstagere og domstolene om hva man ser for seg å gjennomføre, på hvilken måte dette skal gjennomføres og de risikofaktorer som knytter seg til gjennomføringen. KK-utvalget ser, blant annet gjennom de rapporteringer og kjennelser som mottas fra Riksadvokatembetet, et forbedringspotensial på dette området.

KK-utvalget følger opp kvaliteten på beslutningsgrunnlaget for dataavlesning.

ØKONOMISKE & ADMINISTRATIVE FORHOLD

Som nevnt i punkt 2, har KK-utvalget fått ett nytt medlem i 2018. KK-utvalget har i 2018 arbeidet med å utvikle den tekniske siden av kontrollvirksomheten, noe som har medført behov for ressurser til blant annet teknisk plattform og bistand til å utvikle denne.

BEGREPS- FORKLARING

Kommunikasjonskontroll

Begrepet kommunikasjonskontroll brukes i straffeprosessloven om avlytting og annen kontroll med kommunikasjonsanlegg. Et kommunikasjonsanlegg kan være for eksempel en fasttelefon, mobiltelefon eller en bredbåndsruiter.

Avlytting betyr i denne sammenheng at tjenestetilbyder blir pålagt å overføre innholdet i en samtale eller internettbruk til politiet, som så kan lytte på eller analysere innholdet.

Annen kontroll kan være pålegg fra politiet om at en samtale skal brytes eller en linje skal stenges. Det kan også være når politiet bruker teknisk utstyr for å se hvilke telefoner / abonnementer som er i bruk i et gitt område, enten for å identifisere telefonen eller for å lokalisere den. Praktisk viktig er muligheten til å pålegge tjenestetilbyder å utlevere trafikkdata og geografisk posisjon.

Politiet kan også overføre skjulte signaler (såkalt «stille SMS») i forbindelse med enkelte av de andre metodene.

Romavlytting

Romavlytting er i straffeprosessloven definert som «annen hemmelig avlytting enn kommunikasjonsavlytting ved tekniske midler». Tillatelse til romavlytting kan bare gis for sted hvor det må antas at den mistenkte vil oppholde seg. Dersom dette er et offentlig sted eller annet sted som er tilgjengelig for et større antall personer, kan det bare gis tillatelse hvor det foreligger særlige grunner.

Dataavlesning

Dataavlesning er et nytt tvangsmiddel som ble innført i straffeprosessloven i 2016. Det er definert som «avlesning av ikke offentlige tilgjengelige opplysninger i et datasystem». Dataavlesning foretas ved hjelp av tekniske innretninger, dataprogram «eller på annen måte». Tekniske innretninger og programvare kan installeres på datasystemet, samt at politiet kan foreta innbrudd for å gjennomføre dataavlesningen. Politiet kan bryte eller omgå beskyttelsesmekanismer i datasystemet dersom det er nødvendig for å kunne gjennomføre avlesningen.

